

לבנות בקודש

מבוא לספר גבורות השם להמהר"ל
הרב קובי דנה

בהוצאת בית מדרש "וולפסון" עכו

דרך הארבעה 38, עכו

שמואל 0508268987

לעילוי נשמת

איתמר בנימין בן יעקב זכריה לנדאו הכהן

פרופ' שמשון בן אברהם דוד

בר-און זצ"ל

ר' משה בן ר' מאיר

גולדברג

לזכר הורינו היקרים יהודה ופנינה דנה

ולזכר הורינו היקרים טופילובסקי חיים ולאה לבית ניידין'

יוסף ושלומית דנה

לזיווג הגון

ישראל עזרא בן צפורה

לרפואה שלמה

שיינדל בת טוביא

רחל בת שרה בלומה

המיוחד בשיטת המהר"ל, מעבר לסידור השיטה הרוחנית, הוא עיבוד של התכנים הרוחניים כמבט והשקפה מפותחת ושלמה. המהר"ל קורא ללומד לעבור תהליך לימודי משמעותי המחייב אותו להיות חלק ממנו. כתבי המהר"ל כמו גם המבט הרחב של הרב זצ"ל בדורנו, יכולים להופיע דווקא מתוך הגודל והתהליכים שעוברים על הדור. מה שניכר בהקדמה הראשונה לספר גבורות השם העוסקת בסדרי בניין עולם ההכרה באדם.

השיעור המובא לפניכם ניתן כשיעור פתיחה ל**ספר גבורות השם** העוסק בלידת האומה הישראלית, והוא מבאר את התהליכים בתקופת המהר"ל ומשמעותם האמונית המחשבתית הלאומית והאוניברסלית, שבגודלם מאפשרים ומבקשים את רוחב שיטתו המיוחדת. מתוכם עולים בירורים נוספים, ובהם השפעת עם ישראל על האומות בגלות ובהשלכות השונות הנוצרות מכך, הבנת עניין לימוד הנסתר בשיטת המהר"ל והרב זצ"ל בדור התחיה, ובחיוב העולה מכל האמור בלימוד אמונה, לא כפתרון נקודתי לבעיות אלא כמקור לנביעת חיים.

עם ובשל היות חלק מהתכנים "ראשי-פרקים" לסוגיות הדורשות הרחבה ולימוד בעיון ובהיקף, אנו תפילה שהדברים יעלו לרצון ויביאו מעט מהבקשה לחזון הלימוד האמוני בגודל. במידה ותמצא חלילה שגיאה או טעות אין לתלות את הדבר אלא בקוצר השגתנו. נשמח לכל הארה והערה.

העורך

פתיחה: שימוש תלמידי חכמים של המהר"ל

המהר"ל, רבי יהודה ליוואי בן הרב בצלאל, אשר חי לפני כארבע מאות שנה בפראג, היה תלמיד חכם עצום, ובין תלמידיו ניתן למנות את רבי יום טוב ליפמאן, בעל התוספות יום טוב, שגם לו יש ספרים בפנימיות. המהר"ל חי קרוב למאה שנה ואת רוב ספריו הוא כתב בסוף ימיו. משנתו מאופיינת בכך שמלבד סדור הידיעות המובאות בה בצורה בהירה, היא מהווה שיטה שלמה שנוצרה מתוך עיכול עמוק של התורה בצורה מאוד רחבה.

בעבודה הלימודית של המהר"ל ישנם שני סוגי עבודות. רוב ספריו של המהר"ל הם גיבוש עמוק של שיטה מסודרת. לעומתם בספר גבורות השם, ספרו האמוני הראשון של המהר"ל, בולט יותר התהליך הלימודי.

בניגוד לספריו האחרים, כתפארת ונצח ישראל, המסודרים והתמציתיים, בהם מובא בעיקר התוצר המוגמר של הרעיונות אותם המהר"ל מלמד, בספר גבורות השם ישנו חלון הצצה המאפשר לראות את תהליך המחשבה

של המהר"ל; כיצד הוא למד את דברי חז"ל, כיצד הסיק את הרעיון מתוך המדרש והפסוקים כשמתוכם הוא בונה את הפרק, ובעצם, בלימוד הספר הזה, מעבר ללימוד הדברים עצמם, ניתן ממש לשמש את המהר"ל.

ספר גבורות השם עוסק בבניין האומה, מימי האבות ושעבוד מצרים, דרך יציאת מצרים - הולדת האומה, קריעת ים סוף והשראת שכינה במשכן. הנושא המקיף את הספר הוא הבירור החי של קדושת האומה, תהליכה וסדרי חייה, מתוך הקפה עצומה של דברי חז"ל בגמרות ובמדרשים. האופן המיוחד של סידור הדברים במשנה סדורה מבוארת ומעובדת - ובמיוחד בהקדמות בהן מבוררים סדרי ההכרה, מקומו של הנס וסדרי ההנהגה האלווקיים על ידי הופעת רעיונות פנימיים - מתאפשר בגלל עליית הדור ותהליכו שיוצרים יכולת קשב ומדרגת חיים חדשה.

ככדי להבין את שהמהר"ל בא לבנות בספר גבורות השם ועל איזה מרחב בא לענות, עלינו להבין את השאלה⁸; עלינו להתבונן בהיסטוריה, לסקור

⁸ מעין הפתיחה למורה נבוכים: "אבל המאמר הזה - דברי בו עם מי שנתפלסף, כמו שהזכרתי, וידע חכמות אמתיות, והוא מאמין לדבריים התוריים, נבוך בענייניהם, אשר ערבבוהו בהם השמות המסופקים והמשלים".

וכן בפתיחת מאמר עבודת אלוקים (אדר היקר עמ' קמב-קמג): "ואם יזדמן איזה דור או דורות שכל מושגיהם הכלליים נתעלו והתפתחו, ועל אותה החלקה של המושגים האלהיים לא שלחו המפתחים והעובדים יד, או נשאר אותו הדור במצב שפל ואומלל, והבקיעים הדתיים מתרבים בו, פרץ על פני פרץ. ואין לו רפואה כי אם בעבודה שכלית מרובה בעומק הצד הפנימי שבתורה... עד שיתרוממו המושגים האלהיים, לעומת אותו הגובה של ההתפתחות השכלית והמדותית של התרבות הכללית, שעלה עליו הדור בכללותו. ובזה תהפך הקללה לברכה, כי הריחוק של המושגים הבא מצד ההתפתחות הכללית בעולם יפנה דרך לבנינים שכליים רחבי ידיים".

אין הכוונה שהספר בא רק לענות על שאלה, או שייך רק לתקופה או תהליך מסוים וכדומה, אלא במהלך הדורות - על ידי נפשות שונות וסדרי עולם, סדרי חשיבה, תהליכים ותרבות, ועוד יותר במהלך התחיה הלאומית על שלביה השונים - נוצרו פיתוח תודעתי ויכולת הקשבה בוגרים, מבוררים ומעובדים, שעל גבם יכולה להיקלט

את התהליכים, את השינויים והמהפכות, ולהכיר את התפיסות והשאלות איתן מתמודדת האנושות, כשעל גבם, המהר"ל מפתח, מתוך בניין תורה שלם, שיטה שלמה שעונה עליהם ומעלה אותם קומה.

סופם של ימי הביניים

כזמנו של המהר"ל העולם נוצר מחדש ומשנה את פניו ויש לכך חשיבות רבה. ימי הביניים, כשם כן הם - תקופת מעבר בין שתי תקופות; לפני התקופה הארוכה הזאת הייתה מציאות חיה, אולם היא משתנה בעיקר בעקבות השתלטות הנצרות. הנצרות מאוד מרוחקת מהחיים, אין בה תפיסת כלל ולאומיות, היא מנוגדת אל המדע, והיא עומדת באיזו תפיסה דוגמטית קטנה ופרטית, שמדברת רק על עולם הבא ושכר ועונש, ולא יודעת למצוא את הגידול של החיים מתוך עצמם. תחת שלטונה של הכנסייה העולם נעצר.

בשלב מסוים, ובהמשך נבין למה דווקא בשלב הזה, העולם מסיר מעליו את כל הכבלים המגבילים של הכנסייה. התחלת המלחמות הגדולות, היציאה של אירופה אל הפועל ועמידת האומות על רגליהן, מתרחשות בתקופה הזאת. במקביל, פריצת דרך מדעית - המחדשת את פני המדע, ואף את עקרונותיו המחשבתיים פילוסופים - פותחת את האנושות לשאלות נוקבות, שמעבדות בתוכן צורה נכונה יותר ובעלת ענווה ביחס ליכולת החשיבה האנושית ואופני בניינה. יחד איתם מתרחש מוטיב נוסף ומשמעותי, הרנסנס. החוקרים אמנם נחלקו בזמן זיהוי הסימנים הראשונים ביחס להתקיימותם בפועל, אולם הם פחות או יותר מתרחשים סמוך

ההסברה הרוחנית בצורה יותר בשלה ומפותחת. הבנת ההקשר ההיסטורי-מחשבתית יכולה לסייע להבין נכון את המרחב שנבנה בהסברה המחודשת של התכנים.

לתקופה הזאת ומהווים חלק מתסמיניה. הרנסנס מהווה מצד אחד קדמה תרבותית מאוד גדולה המתבטאת בכוחות רבים היוצאים לפועל בהם האמנות - הציור, הפיסול והשירה, אולם מצד שני יוצאים איתם כוחות שליליים רבים. חלק משמעותי ממה שאירופה הרדימה בימי הביניים באמצעות הנצרות, היה את אותם כוחות מאוד פרועים ואליילים שהיו בתוכה, יחד עם התרבות עצמה. בשלב מסוים העולם כבר לא מוכן להיחנק וכוחותיו מתחילים להתפרץ החוצה.

השפעות חיוביות ושליליות

כשעוסקים בתקופה הזאת עלינו להבחין בין שני תהליכים שחלקם קרו באותם זמנים, אולם אלו שני תהליכים שונים וצריך להבדיל ביניהם. ישנה השפעת עצם קיומם של היהודים בגלות על הגויים, שהיא השפעת חיובית ובונה וזהו אחד מתפקידיה של הגלות. וישנה השפעה או כפיית המוסר על העולם המגיעה בעיקר באמצעות הנצרות. השפעה זו אינה מרצוננו אלא היא נעשית מתוך חיקוי זול ליהדות שמשבש את סדרי ההיסטוריה.²

באורות הקודש³ ישנן שורות מופלאות, בתמציתיותן ובתיאורן:

האומה שהיא יונקת מן הכל, ממקור הכל, ממה שהוא למעלה מן הכל
היא מנצחת את הכל
כובשת היא כשנכבשת, מנצחת היא כשהיא מנוצחת
מקובצת היא בפזורה, ומושלת בשעבודה.

² עיין במאמר עבודת אלוקים, אדר היקר עמ' קמט

³ אורות הקודש ב עמ' רצט-ש הקדושה באדם ובִּישְׂרָאֵל

עם ישראל לא מתחיל מהעולם. מקור היניקה שלנו, החשיבה, הרצון וכוחות החיים, הם למעלה מן הכל, וממילא אנו אומה שמנצחת את הכל, כובשת כשהיא נכבשת. מי שכובש אותנו חושב שהוא המנצח, כיוון שאנחנו כבושים תחתיו, הוא יכול לגזור עלינו צורות תרבות וחשיבה, לגזור עלינו לא לשמור שבת, לא למול את הבנים וכדומה, אבל האמת היא שהוא בלע אומה כל כך דומיננטית, עצמית וחרותית, למעלה מכל מה שהזמן והשעבודים החיצוניים יכולים לעצור, עד שלא רק שאנחנו לא נשעבד את עצם החיים שלנו ולא נשתנה ולא נמחק, אלא אנחנו נהיה המשפיעים. נקודת החיים הדומיננטית הזאת תיצור בסופו של דבר תסיסה שלמה, והיא תהווה קטליזאטור שתדחוף את כל חלקי החיים שסביבנו, עד שבסופו של דבר מי שישתנה כתוצאה מהכיבוש הזה יהיה הכובש בעצמו. בכל מקום שעם ישראל הגיע אליו, השתנתה לברכה כל צורת החשיבה התרבותית, המוסרית והרוחנית, המפגש הקרוב עם ישראל דוחף, משכלל ומעדין את האומות. הצורך ימ"ש בכתביו והוגי דעות גרמנים נוספים דיברו על הפראות הארית, שהיהדות וכל בנותיה חנקו אותה ואת העולם באמצעות המוסר. יעידו על כך השבטים הפראיים ששלטו בעולם טרום המוסר, כג'ינגיס חאן ודומיו. המוסר עצר את הנטיות השליליות הללו מלצאת אל הפועל.

ההשפעה הזאת מתחלקת לשתיים. ההשפעה החיובית היא עידון החיים הנוצר כתוצאה מקרבה אל הלב; עצם המציאות שעם ישראל חי במהלך הגלות בקרב האומות השפיע עליהם בצורה משמעותית, והרב במהלך האידיאות⁷ סוקר חלק מהתהליכים האלה. לעומתה ההשפעה השלילית היא ניסיונה של אירופה לכפות על עצמה מדרגה מוסרית שלא שייכת אליה, מדרגה שחנקה ועצרה את התרבות, וגרוע מזה, לא נתנה להם

⁷ למהלך האידיאות בישראל פרקים ד, ו

להתמודד עם הרוע בצורה הדרגתית שתטפל מהשורש; אירופה הפכה מן חיה פראית לבושת שטריימל. מי שחושב שתבוא תועלת בכך שישפיע את מוסר התורה על העמים שאינם מוכנים לכך, כותב הרב באגרת^ה לד"ר זיידל, לא רק שהוא טועה, אלא הוא יגרום בכך לנזק הכי גדול שאפשר לעשות לעולם. דברים כעין אלה נמצאים באורות התחיה^ו. ההשפעה שאירופה לוקחת מישראל שלא ברצונה על ידי המינות מביאה את העולם למצב של חנק. מה שמאפשר את ההידרדרות הזאת היא תרדמת החיים בישראל ובאומות.

ההשתחררות מכבלי ימי-הביניים

השלב בו חי המהר"ל הוא שלב ההתחלה הראשונית של התחיה בישראל ובעולם, שלב בו אירופה מתחילה לעבור תהליכים של השתחררות מהכבלים המעיקים של הנצרות^ז. באורות המלחמה^ח אומר הרב:

הכבישה המוסרית שעל-פי התרבות החולונית, ששלטה הרבה על העמים, העיקה על לבם, והרבה מדות רעות, חליים וקצפונות, נצברו במעמקי נשמותיהם.

הרב משתמש בלשון כפולה, התרבות ה"חולונית", גם לשון חול וגם לשון חולי. זוהי התרבות שנוצרה כתוצאה מן הנצרות.

^ה אגרות הראי"ה א אגרת פ"ט

^ו אורות התחיה נד

^ז עיין אורות התחיה ג

^ח אורות המלחמה ה

כך הרב באורות התחיה^ט סוקר את תחילתה של המינות:

המינות, אע"פ שהשתדלה להנזר מן האליליות הרשמית, מ"מ נוסדה על בסיסים קרובים לאליליים. לא היתה יכולה להתפלש בתוך אומות אליליות, אשר האליליות חדרה בתוכיות נשמתן, דמן ובשרן, כ"א בקחתה לה סגנון אלילי לרפידתה והשטחת סגנונה.

המילים של המינות הן ישראליות כביכול, אבל המוטיבים הפנימיים, התפיסות הפנימיות וכל ההקשרים קרובים לאלילים. לבוא אל הפראיים האלה ולדבר רק על הטוב האלוקי ועל כך ש"תכלית הידיעה שלא נדע", לא תופס אצלם; אם הם לא מרגישים את הדבר הזה בידיים, אם זה לא נכנס אצלם לבטן בכל הרגשות היותר נמוכים, זה לא נתפס אצלם כלל. המינות לוקחת את המילים הישראליות כי יש בהן עוצמה אדירה, אבל מתרגמת אותן לעולם הקטן והנמוך שלה. אבל גם אחרי ההנמכה ההשפלה והניתוק של הדברים מגובהם ומקומם החי, עדיין המושגים גדולים וגבוהים עבורה ולכן זה יוצר אצלם כבישה מוסרית אדירה, כזאת שמאבדת יחד איתה את החיים.

כתוב שמלכות רביעית נמשלה לחזיר. לחזיר יש סימן טהרה חיצוני, יש לו שסע, ולא סימן טהרה פנימי, הוא לא מעלה גרה. מתואר שהחזיר פושט את טלפיו ואומר "ראו כי טהור אני". המשמעות היא שהראשון שמסתכל על הטלפיים ומתבלבל הוא החזיר עצמו, גם לו נדמה שהוא טהור. למינים נדמה שהם שייכים באמת לדת החסד והאהבה, אבל הם לא מבינים שצורות החשיבה שהולכשו עליהם לא שייכות להם, ושהם לא טיפלו ברוע הטמון בהם בצורה נכונה.

^ט אורות התחיה ב

^ז מובא ברש"י בראשית כו, לד

הבקשה ללכת בעקבות הגודל המוסרי של עם ישראל הייתה יכולה להתקדם אם הייתה לה ענווה להכיר את מקומה ולהכיר בהבדל בינה לבין עם ישראל, שהוא נשגב וטהור ומלא מוסר גודל ואמונה, ומתוך כך להתחיל מהלך עמוק וארוך כדי להגיע למקום של יכולת קבלה מעם ישראל. אולם היא בחרה בדרך הקצרה, ואמרה, עזב ה' את ישראל ומעכשיו אנחנו ישראל. בקפיצה הזאת הם עיוותו את המוסר הישראלי האמיתי, וכפו על עצמם משהו שגם אחרי כל העיוותים וההקטנות הוא גדול עליהם עשרות מונים, עד כדי שהוא משבש להם את דרכי החיים, ועוצר את הלאומיות ואת התרבות. כשלוכשים בגדים שאולים אין יכולת יצירתית, וגם האמנות, האמונה והמוסר דורשים מקום מקורי.

כאדם חי נובע בכל יום מעיין יותר פנימי של טוב, גודל ויצירתיות, גם בחיים ובהתנהלותם וגם במוכחן החיצוני של חשיבה ופילוסופיה וכדומה. אבל אם אדם חי בעולם נמוך, קטן ופראי ומלביש על גביו מושגים מאוד אידיאליים, לא תהיה לו יכולת ליצור שום דבר. כשהמציאות הזאת מתרחשת בצורה עולמית היא מכניסה את החיים של אירופה לתרדמה כללית במשך כמה מאות שנים. השחרור מהכבישה המוסרית הזאת מתפרץ בשלב מסוים במלחמות נוראיות:

והם יוצאים מחרצבותיהם על-ידי המלחמות רבות-הדמים וגדולות-האכזריות, הנאותה יותר לטבעם הבלתי-מזוקק עדיין כעת.

במשך שנים רבות מתעסקים עמים שלמים במלחמות שכל עניינן הוא תאוות רצח, מלחמות שלא ברור איך הן התחילו ומה היה המניע שלהן וכל אחת מהן מסתכמת במאות אלפי הרוגים. המציאות הזאת גורמת לירידה מוסרית גדולה בעולם כיוון שהנטיות הפראיות שהיו מורדמות, מתעוררות ויוצאות אל הפועל, אבל עם כל זאת, אחרי שהעולם חי במשך שנים בצורה מלאכותית חסרת מודעות, והתכחש למצבו האמיתי, העולם

רואה היכן הוא עומד בזמן אמת, ומתוך הכרה זו הוא יכול להתקדם בצורה נכונה ובריאה.

מהפכות תרבותיות-רוחניות

בתקופת המהר"ל העולם מתחיל את ההשתחררות, שאחד הביטויים העיקריים שלה הוא בקפיצה מאוד גדולה במדע הנוצרת באמצעות המהפכה הקופרניקאית והפילוסופיה החדשה הבאה בעקבותיה.

התפיסה היוונית תפסה את כדור הארץ במרכז היקום, כשהכל סובב סביבו. ככל שגילו יותר גורמי שמים התפיסה הזאת הסתבכה. אמנם תנועה היא דבר ייחוס; אפשר לתאר באופן פיזיקאלי שאני המרכז, וכשאני הולך כדור הארץ בעצם נע ביחס אליי ואני עומד במקום, כיוון שאין אובייקטיביות. הבעיה היא שככל שיש יותר פרטים, צריך לצרף ולהסביר את כל הדברים הנוספים הנעים במרחב בייחוס אליי, מה שגורם תיאור מאוד מסובך.

צריך לדעת שאצל היוונים, שייסדו את רוב המדע העתיק, המקצוע הנחשב ביותר מכל המקצועות היה מדע התכונה - האסטרונומיה - תנועת גורמי השמים. במשך מאות רבות של שנים, אלפי מדענים תיארו את סדר גורמי השמים באותו כיוון מקובע ואף אחד לא העלה על דעתו שיכולה להיות תפיסה אחרת.

והנה, אחרי תצפיות ממושכות מגיע קופרניקוס ולאחריו גלילאו, מציירים מבנה שונה לגמרי מכל שהיה מקובל עד אז, ומתארים באמצעותו תיאור שמסביר את כל התופעות המוכרות לחושים בכוכבים בצורה פשוטה וקוהרנטית, ולאט לאט ברור לכל המדענים שזאת התפיסה הצודקת,

המתארת בצורה יותר נכונה ומדויקת את המציאות. כך מתחוללת מהפכה גדולה בפיזיקה.

למהפכה הפיזיקאלית הזאת נלוות שתי מהפכות תרבותיות־רוחניות. המהפכה האחת, בה לא נתרכזו, היא במשמעות הנגזרת מכך שכדור הארץ הוא לא מרכז היקום; מסתבר שהעולם הוא חלק ממשוהו יותר גדול.

המהפכה הפילוסופית השנייה והעיקרית מבחינתנו, הייתה בעצם ההיווצרות של המהפכה החשיבתית. עד אז הייתה הכרעה מקובלת במדע וכולם הלכו פחות או יותר לאורה, והנה אחרי כמעט אלפיים שנה, בהם כולם הולכים בעקבות התפיסה היוונית העתיקה, פתאום המחשבה האנושית מצליחה למצוא הסבר שמשנה את כל צורת התפיסה ומוכח שהוא יותר נכון. המהפך הזה מביא לתהייה משמעותית ביחס לתפיסת האמת; מה קרה אלפיים שנה? הרי כל המדענים האלה היו אנשים חכמים מאוד? וכי כולם טעו? מה זה אומר ביחס לאמת העכשווית?¹⁴

המהפכה החשיבתית

כדי להמחיש את משמעות המהפכה, עלינו להבין את היחס אל המחשבה בתפיסה היוונית. אריסטו חיבר עשרה ספרי פיזיקה ובנוסף להם מספר ספרי מטפיזיקה. באחד מספרי הפיזיקה הוא כותב דבר פלא: אם יזרקו שני חפצים מאותו הגובה, כשכל התנאים האווירודינמיים שווים, החפץ בעל

¹⁴ היום המדע יותר בשל לכך שזה יכול לקרות, וזה אכן קורה ויקרה. הרב כותב (שמונה קבצים, קובץ ד, ס) שככל שהמדע יתקדם הוא לכל הפחות יבוא להסתפק ביחס למסקנות של ההווה: "שכל דור ודור חותם אותן על מנת לחזור ולפקפק בהן או לחתום הפוכן בדור יבא".

המשקל הסגולי הגבוה יותר יגיע ראשון לקרקע. תמהים עליו הפילוסופים של המדע תמיהה פשוטה, הרי אריסטו עשה ניסויים מאוד מורכבים והוכיח באמצעותם דברים מאוד יפים, למה הוא כותב משפט בלי לנסות אותו, בייחוד שמדובר בניסוי פשוט מאוד?

התשובה שנותנים החוקרים לכך היא שהמחשבה אצל היוונים הייתה כל כך ברורה ומוחלטת, שהם לא העלו על דעתם שנדרש ליותר ממנה. אם אני רואה את ראובן, אומרים היוונים, לא עולה לי השאלה, האם הוא באמת כאן. הרי אני לא שוטה או חי בדמיונות. אם השכל וההיגיון אומר דבר, זה כך.

ופתאום, לאחר שההנחה הזאת הייתה ברורה, מתגלה צורת חשיבה אחרת, ששמה לצחוק את כל קודמיה, מה שהביא את האנושות לשאול שאלות ולבוא לעשות חשבון חדש לגבי משמעותה של המחשבה. בעקבות המהפכה הפיזיקאית מוחלטות המחשבה מאוד התרופפה. האדם התחיל להבין שאמנם יש במחשבה השערה, אבל היא אינה ודאית. כעת צריך להרכיב על כל השערה פרטים רבים נוספים ולבחון גם אותם מחדש.

המהפכה התרבותית הזאת באה לידי ביטוי אצל הפילוסופים של כל אותה התקופה. הפרי הבשל של המהלך הזה היה הפילוסוף דקארט. יש לו ספר שנקרא "מאמר על המתודה", כלומר על השיטה המחשבתית. הוא פותח את המאמר בהקדמה בה הוא אומר שאולי בעצם יש איזה שד שמשגע את העולם, וכל מה שהאדם חושב הוא באמת הפוך. כהדגמה לכך הוא מספר על הפילוסוף היווני שמעביר איזו הרצאה על מהות העולם ושואלת אותו אשה זקנה, "על מה עומד העולם?", והוא עונה, "אטלס מחזיק את העולם". "על מה עומד אטלס?" שואלת האשה, "על צב". "על מה עומד הצב?" "על פיל". "על מה עומד הפיל?" "זו כבר שאלה עמוקה", הוא משיב, "לא יכול לענות לך". גבבת אוסף של ידיעות, אבל מי אמר שזה

נכון? מי אמר שיש בכלל מציאות? מי אמר שאתה קיים? התשובה של דקארט הייתה: "אני חושב משמע אני קיים" - עצם קיום המחשבה היא הנקודה הארכימדית שהאדם יכול להיות ודאי בה וממנה אפשר להתחיל לבנות את כל השאר. אולם יותר מהתשובה של דקארט, מעניינת אותנו השאלה בה הוא התעסק.

העולם מתחיל לחפש איך בונים מחשבה שיודעת למקם את עצמה בצורה נכונה, איך מעבדים נכון על פי כל הנתונים, ואיך באמת אפשר לחשוב בצורה ישרה, בצורה בה הדברים מבוססים על אמת ולא על השערות ודמיונות. השאלה הזאת מהדהדת בתחילת התפתחות הפילוסופיה החדשה, ואחד הפירות הבשלים שלה מתקבל אחרי כמאתיים שנה אצל הפילוסוף קאנט בתפיסה הייחוסית. את הבשלות הזאת של העולם להיפתח לחשוב על המחשבה עצמה ולפתח את דרכי בניינה, המהר"ל מפתח בנושא וכןקודת מוצא לעיכול התכנים הרוחניים³².

המהפכות אצל ישראל

יש קשר עמוק בין המהפכות בישראל ובאומות. ככלל, רואים שכאשר ישראל במעלתם מלאי רוח וגודל, הדבר דוחף גם את התרבות והתפיסה האנושית אף בהשפעה גלויה כפי שנראה להלן, ועוד הרבה יותר בהשפעה

³² באופן כללי, כדאי לדעת שחכמי ישראל היו שותפים במהפכות המדעיות. אחד השותפים של טיכו ברהה, שהיה אסטרונום במהפכה הקופרניקאית, היה דוד גנו, שהיה תלמיד של המהר"ל. יש ספר של אנדרה נהר, פילוסוף צרפתי שמספר על הקשר ביניהם בצורה חצי היסטורית וחצי פילוסופית. יש כוכב שהמהר"ל גילה והוא נקרא על שמו. לרכי אברהם זכות, אחד מחבריו של כריסטופר קולומבוס, מגלה אמריקה, היו מכשירי ניווט ולוחות לחישוב כל הזמנים המדויקים של ליקויי חמה וכדומה, וקולומבוס השתמש בידע הזה בכל מיני צורות.

סמויה שהיא עיקר ההשפעה הישראלית²⁷. כשם שהתרחשו מהפכות משמעותיות אצל אומות העולם, התרחשו אצל ישראל שתי מהפכות עצומות: בשיבת ציון ובתורה.

את תחילתה הראשונית של המהפכה בשיבת ציון מסמן הבית יוסף²⁸. "שופר של איל" בלשון הרב במאמר שופרות²⁹, עלייה שמגיעה מתוך התעוררות ודחיפה שמקורם בקדושה. "קומו ועלו לארץ ישראל כי לא כל העיתות שוות", כך אמר המגיד לבית יוסף בליל שבועות, המופיע בשל"ה הידוע³⁰. עד אותה עת הייתה עלייה של יחידים למטרת התקדשות והטהרות פרטיים, כעת מתחילה ההתקבצות בה יש קומה של יסוד האומה הישראלית. העלייה הראשונה.

בו זמנית ישנה התחדשות עצומה בתורה בנגלה ובנסתר שהעולם לא ידע כמותה הרבה דורות קודם לכן. בנגלה התורה מתחילה להתקבץ ולחזור למקומה; יש הלכה מרוכזת, שולחן ערוך כשעליו הגהות הרמ"א. בנסתר, ישנו האר"י הקדוש, ואתו כל חבורת המקובלים בצפת, רבי חיים ויטאל, הרמ"ק, הרמ"ע מפאנו, רבי ישראל סרוג, רבי שלמה אלקבץ, רבי יוסף קארו ועוד רבים. מאז ימי התנאים ורשב"י, העולם לא ידע כזה גודל של גילויים.

²⁷ עיין אורות הקודש א עמ' פו-פו. זה לעומת ההתקדמות הפרטית שקורה דווקא יותר בגלות - בגלל סמיכותנו והימצאותנו בקרב הגויים, עיין מהלך האידיאות בישראל ו; אורות הקודש ב עמ' ש; הכוזרי ד, כג

²⁸ תקופת הבית יוסף חופפת את תקופת המהר"ל. המהר"ל היה צעיר מרבי יוסף קארו והאריך ימים רבים אחריו.

²⁹ מאמרי הראי"ה עמ' 268

³⁰ של"ה מס' שבועות, פרק נר מצווה יב-יג

המהר"ל כותב בתפארת ישראל¹⁷: "מה שקורה לישראל קורה לתורה". כשאנחנו גוי אחד בארץ, כך גם לתורה יש סנהדרין, שהיא כוללת את כל השבועים פנים ומעמידה אותם על אמת אחת הכוללת את כל הגוונים. כשישראל מתפזרים, גם התורה מתנפצת להמוני שיטות, שכל אחת אמנם חשובה, היא חלק מהמערכה הכללית ויש בה נקודה של אמת, אבל בסופו של דבר היא ביטוי של הגלות. עם תחילת העלייה כהיבט כללי, ישנה התקבצות של תורה שבעל פה בצורה מסודרת. ניתן לראות קשר מהותי בין שתי המהפכות הללו, ההתחדשות בתורה והחזרה ארצה.

בין שנות ה'ד ו'ד

אם מתבוננים בהיסטוריה אפשר לראות דבר פלא, ההיסטוריה של עם ישראל ושל אומות העולם תמיד שזורה, כשעם ישראל נמצא בפסגה רוחנית כך גם אומות העולם. צריך למצוא את החוקר שיעשה השוואה מלאה¹⁸.

בתקופת נביאי ישראל, הייתה ביוון תקופת הפילוסופים. יש פילוסופים עליהם כתוב במדרש "הבה נקבל פני פילוסוף חברנו", וכתוב עליהם בזוהר שהם "קריבין לאורחא דמהימנותא". הרב הנזיר מביא¹⁹ מחקרים על קשרים במובן הגלוי בין הנביאים לפילוסופים. "יותר ממה שהוא למד מאתנו אנו למדנו מאתו", כך אמרו הפילוסופים על הנביאים. כשהלב חי ופועם זה משפיע על כל האיברים בצורה מאוד גלויה, העולם נמצא בגודל.

¹⁷ תפארת ישראל פרק נ"ו

¹⁸ בזמנו, למדנו בכולל בעלי את שלושת הספרים המרכזיים של המהר"ל במשך כמה שנים, אבי וולנסקי הי"ד שהיה מרכזי בחבורה אהב מאוד להתעסק בתחום הזה והעיר את הנקודות האלה.

¹⁹ קול הנבואה לרב הנזיר, ספר ראשון מאמר ראשון

כשעם ישראל יוצא לגלות, הדבר משפיע על המציאות אצל אומות העולם. הגלות מורכבת משלבים - בתחילתה היו עוד ריכוזים משמעותיים של יהודים, היה את ה"ריש גלותא" בבבל, היו ישיבות סורא ונהרדעא, ובהמשך היה תור הזהב בספרד. אולם ככל שאנחנו מתפזרים לרסיסים, העולם נכנס לתרדמת ימי הביניים. ולעומת זה ככל שאנחנו חוזרים לתחיה, כך גם העולם מתחדש ומקבל פנים חדשות - ברנסאנס, כפילוסופיה, במדע וכדומה².

השליש האחרון של הלילה

בנצח ישראל³ המהר"ל רומז על כך שתקופתו היא השליש האחרון של הגלות. הגמרא בברכות (ג, ב) אומרת "שלוש משמרות הוי הלילה", אומר המהר"ל, שלושת החלקים של הלילה הם כנגד הגלות. הסימנים לתחילת המשמרת השלישית, שהיא שיא החושך מצד אחד ותחילת הפנייה כלפי היום מצד שני, הם: "תינוק יונק משדי אמו ואשה מספרת עם בעלה". תינוק יונק משדי אמו מסמל את תחילת תקופת האחרונים; עד אז הראשונים היו מפרשים באופן ישיר את הש"ס, מעתה ואילך האחרונים יונקים משדי הראשונים ולא ישירות מהש"ס. אשה מספרת עם בעלה מסמל את מה שאומות העולם נוהגים עם ישראל כיחסי בעל עם אשתו כמצב של גירושין, גירוש ספרד ופורטוגל, המתרחש בשנת רנ"ב, בשליש

²מעניין לראות שבתקופת הגר"א, הרמח"ל, החתם סופר, הקצות והנתיבות, שהייתה תקופה עצומה בגדלות התורה, אנו מוצאים אצל אומות העולם את קאנט. תורת היחסות של איינשטיין התפרסמה בשנת 1905 למניינם החופפת לשנת תרס"ד, שנת עליית הרב לארץ. רואים הקבלה, ורואים את זה בצורה מאוד רחבה. אלו דוגמאות יותר מוגדרות וכולטות, אבל צריך לחקור את זה בצורה יותר יסודית.

³נצח ישראל פרק י"ח

האחרון של הגלות, בו נמצא המהר"ל. זה גם הזמן בו היו כמיליון יהודים בעולם, שזו הכמות המעטה ביותר בהיסטוריה המוכרת.

ניתן לראות את מורכבות המציאות בתקופה הזאת באמצעות הסיפורים על הגולם מפראג. בשמיעה ראשונה אלו סיפורים שנשמעים כמעידים על גדלות, אולם אם נתבונן בהם בביקורתיות, נראה שעיקר הסיפורים הם על איך הגולם מציל את בנות ישראל שפותו לנצרות או מתמודד עם כל מיני עלילות דם. מה שמוכיח שלא היתה יכולת - לא דרך אמונה ולא דרך שכנוע ובניית עולם רוחני, לגרום לכך שהבנות לא יתחתנו עם גויים, או ילכו למנזרים ולכמרים, אלא נצרכה איזו הופעה ניסית של גולם שיבוא ויעשה מופתים מיוחדים שרק דרכם אפשר להציל את המצב.

יחד עם המציאות הקשה הזאת מאיר אור מאוד גדול באמצעות המהר"ל; מצד אחד משנתו מקיפה בהיקף עצום את אנגדות חז"ל, ומצד שני הוא מיסד ומפתח מתוך עיבוד עמוק שיטה שלמה ועמוקה.

תחית הגוף ותחית הרוח

הרב כותב באורות הקודש²² שישנם שני סוגים של נסתרות: נסתרות עצמיות ונסתרות מקריות. הנסתרות העצמיות הם השורשים הרוחניים לפני התהוות העולם, דברים כל כך עליונים שתמיד יישארו ברובד הנסתר. הנסתרות המקריות, לעומתן, הם דברים שבמצב הגדול של העולם, היה ראוי שיהיו בגילוי. אולם בגלל שאנחנו לא חיים את עומק החיים, בגלל שהמחשבה, הרצון וכבוד החיים שלנו, מאוד מצטמצמים ומצטמקים, הם נסתרים בזמנים האלה.

²²אורות הקודש א עמ' קכז נסתרות עצמיות ומקריות

כשעם ישראל חוזר לתחיה, אומר הרב במקום אחר^{כב}, לא פחות ממה שהגאולה היא תחיית הגוף, בארץ ובקיבוץ הבנים, היא תחיית הרוח. "רבי אבא אומר אין לך קץ מגולה מזה"^{כג}, זה הקץ המגולה. כשם שיש את הקץ המגולה ישנו את הקץ הנסתר. הרב בתחילת פנקס מא^{כד} אומר, שכל עוד התחיה לא תחדש בנו בענייני תפילה, בתורה, במחשבות עליונות ובמוסר כפי שהיא מחדשת בתחיה הגופנית בחול, היא לא שלמה.

השלב בו קצה הצמח חוזר להיות ירוק אחרי החורף, נקרא לבלוב. המהר"ל כותב בסוף גבורות^{כה}, לְבָלוּב, מלשון לב. הירוק בקצה הצמח לא מתחיל מהקצה אלא מכך שהפקעת, הלב של הצמח, חוזר לתחיה ומחדש חיים. המהפכה באמת מתרחשת בלב, בנקודה היותר עצמית ומרכזית, והיא מקרינה עד שזה מתבטא בקצה הצמח - כך גם התחיה.

הרב כותב באורות^{כז}, "אפיה של הגאולה הבאה לפנינו, שראשית צעדיה הננו חשים ומרגישים, הוא בתוכיותה של כנסת ישראל". אנחנו מרגישים את ראשית צעדיה של הגאולה. הנשמה מתחדשת וגם כאן התחיה היא תחיית הנשמה, ולכן לא תוכל להיות תחייה שלמה אם לא יתרומם עולם התודעה, אם לא נגלה את מה שעד עכשיו היה נסתר עקב הנמיכות שלנו. אנחנו חייבים מחשבות גדולות ועמוקות שיוציאו בנו חיים גדולים ועמוקים, וזה יהיה היסוד של התחיה.

הרב כותב באורות^{כח}:

^{כב} למהלך האידיאות בישראל ו, אורות עמ' קיח

^{כג} סנהדרין צה, א

^{כד} פנקס מא א, ו

^{כה} גבורות השם פרק ע"א

^{כז} אורות התחיה לב

^{כח} אורות התחיה סד

סתרי תורה מביאים את הגאולה, משיבים את ישראל לארצו, מפני שתורת אמת בעז הגיונה הפנימי דורשת בהרחבתה את הנשמה השלמה של האומה

כשהאומה מתחברת אל צד העומק והנסתר של הפנימיות, היא מחוללת את כל כוחות החיים שגורמים את התחיה. בהמשך אומר הרב^ט:

כעת, בזמן היותר קרוב לקץ ישועה, קול התור נשמע בארצנו והנצנים נראו בארץ, והתביעה של דרישת אור ד', של דרישת גאולה רוחנית עליונה, של נהירה אל ד' ואל טובו, הולכת היא וגדלה. כעת הזמן מחיב להרכות קנין בתורה הפנימית, בחזיונות הקודש שאין להם מבא של הקשבה כי אם בהתעלותה של הנשמה ורוממות גבורתה כאור חייה היותר זכים ועליונים, וחיל אשר נגע ד' בלבם ממחנה אלהים זה, זה יהיה לנו הכח המיסד את יסוד הישועה, הכח הנותן חן ואור חיים וגאון של גדולה בכל תעופת החיים אשר לתחית האומה בארץ ישראל. ספר הזוהר, הפורץ נתיבות חדשות, משים במדבר דרך, מסלה בערבה, הוא וכל תבואתו מוכן הוא לפתח פתחי גאולה, "ובגין דעתידין ישראל למטעם מאילנא דחיי דאיהו האי ספר הזוהר, יפקון מן גלותא ברחמי".

הביטוי "ניצנים" מזכיר את שראינו אצל הלבלוב, ניצן מתחיל מהתחדשות השורש, שורש החיים. בלי שנרכה קניין בתורה הפנימית לא נהיה מודעים למי אנחנו כאמת. יסוד הישועה הוא שיהיו עמוקי מחשבה כאלה שמתוך הנסתר הם יופיעו עולם חדש של נגלה. ובזכות שנטעם מעומק הגאולה הזה נצא מן הגלות ברחמים.

^ט אורות התחיה נו

הנסתרות והנגלות

האם כוונת הרב והמהר"ל שיתחילו להסתובב עם סתרי תורה ברחובות? על מנת להבין את שיטת המהר"ל ושיטת הרב בהקשר הזה יש להעיר הערה חשובה על הנסתר.

לנסתר יש שני מקורות, האחד רוח הקודש, והשני גילוי אליהו, שניהם גילויים מאוד עליונים. הנסתר מתחיל כבר ממשה רבינו, "הלכה למשה מסיני" המופיעה במסורת דורי דורות. יש דברים שהקב"ה גילה רק למשה. לכל דור ולכל חכם יש גילוי כפי עניינו. "נוֹדַע בְּשַׁעְרֵים בְּעֵלְהָ"י - "כל חד וחד לפי שעורא דיליה", יש כאן עומק של מחשבה, ש"לאו כל מוחא סביל דא".

הרב באורות הקודש^א כותב מפורשות:

הידיעות הסודיות היותר עליונות אין מגמתן להתפשט בעולם בהתפשטות כמותית, שידעו מהן רבים, כי זהו דבר שאי אפשר. ואם ידעו רבים מסגנון החיצון, לא ידעו כלום בתוכנן הפנימי, ויהיה הדבר מזיק יותר ממה שהוא מועיל.

אין שום עניין שהרבים ידעו את הנסתר. הסכה הראשונה היא שאי אפשר. גם אם הספרים יחולקו בתפוצה רחבה הם יובנו רק ברמת הכריכה. אנשים אולי יבינו את המילים והסגנון וידעו לצטט, אך הם לא ידעו את התוך הפנימי ומה הוא אומר ומחולל.

ידוע בשם הגר"א^ב, שכל ספרי האר"י הם 'משל'. הכוונה היא שיש כאן ביטוי מאוד עמוק, יכולת הקשבה פנימית, והבנה של מה עומד בשרשי

^אמשלי לא, כג

^באורות הקודש א עמ' פו פְּעֻלַת הַיְדִיעוֹת הַסּוּדִיּוֹת

יסוד הדברים. כדי להבין עד כמה זה משל ומוסתר, הגר"א אמר שאת הנמשל הבינו רק שלושה: האר"י, הרמח"ל, והגר"א. (על רבי חיים ויטאל הוא הסתפק, שמא הוא השאיר את זה כמשל).

הסיבה השנייה היא שגם אם תהיה תועלת מסוימת יהיה בעיקר נזק, כיוון שיש פגיעה רוחנית בכך שאדם עוסק בדברים שלא שייכים לעולמו. אם אדם לומד גמרא כמו שצריך, הגמרא מפתחת אותו כל הזמן בישרות ובמוסר, בעצם הלימוד; כך גם אדם הלומד מוסר ואמונה, הלימוד עצמו בונה ומפתח אותו. אולם עיסוק ברמזי נסתרות מחריב.

הרב מתייחס במספר מקומות¹³ לעצם התופעה של הרצון להתעסק בנסתר ובבקשת האור העליון בלי היכולת להכיל אותו, אבל השאלה היא מה מתוך התופעה בריא ומה חולי.

אמנם הן צריכות לחדור לכל אלה שבהם נמצאת סגולה עליונה של הסתכלות גבוהה

כל דור בנוי בצורה של צלם אלוקים שלם, כך כתוב בתניא¹⁴ וכן אצל תלמידי הגר"א, בכל דור יש מח ולב ואת כל שאר האיברים. אם המח והלב לא יעשו את תפקידם, לא יהיה מי שינהיג. מצד שני גם אם הידיים יעשו את תפקידם של המח והלב זה יהיה מזיק. יש אנשים מיוחדים בדור שהם צריכים לחשוב את המחשבות העמוקות והגדולות, לרצות את הרצונות הגדולים, להתפלל ולחיות את עומק המחשבה.

¹³מופיע בהקדמה לכתבי הרמח"ל

¹⁴למשל אורות התורה י, ו; ישראל ותחייתו כד; אורות התחיה ס; אם כי יש להבחין בין כל נטייה לנטייה.

¹⁵תניא פרק ב

אמונה בדור הגאולה

אם כך, מה מוטל עלינו לעשות? באורות^{לה} הרב כותב ביחס לספר הזוהר ש"הוא וכל תבואתו" פותחים את פתחי הגאולה. "כל תבואתו" הכוונה לתורת המהר"ל והרב זצ"ל. הרב כותב באגרות^{לו} על המהר"ל ש"גם הוא על המקובלים יחשב, אף על פי שסגנונו שונה מרוב בני גילו". בתחילת ספר התניא כתוב שהוא נוסד "מפי ספרים וסופרים", מקובל בחב"ד ש"ספרים" זה המהר"ל ו"סופרים" זה המגיד ממזריטש. מוטל עלינו ללמוד ולהתעסק במה ששייך לנו.

ההבדל בין נגלה ונסתר הוא לא עניין של סיבוך ומורכבות. שיטת תוספות בסוגיית תקפו כהן זה נגלה אבל אפשר לאבד בו את הידיים והרגליים, כיוון שהוא עמוק ומורכב. לעומת זאת יש ידיעות בנסתר שהצד השכלי שלהם נראה פשוט, אבל הצד הפנימי שלהם גנוז.

המהר"ל והרב היו מיוחדים בכך שהם זיהו שהדור צמח לנקודת חיים חדשה, ומה שעד עכשיו היה בנסתרות מקריות צריך להתגלות. צריך להניח קו חדש בין נגלה לנסתר; התוכן שהיה עד היום נסתר בגלל שלא הייתה במציאות מדרגת חיים כזאת ולא הייתה יכולת להכיל מחשבות כאלה, בדור הזה חייב להיות גלוי, כי נוצר צורך פנימי, שהוא הוא לב התחיה.

זו הסיבה שהמהר"ל כותב ספר שהוא אמנם לקוח מהעולם הפנימי, אבל הוא לא נסתר. יש בו מחשבות הלקוחות מהנסתר אבל הן בונות עולם גלוי, שבונה את אושיות הרוח, את האמונה ואת התפיסה הלאומית בצורה

^{לה} אורות התחיה נו

^{לו} אגרות הראי"ה באגרת תמ"ז

יותר טהורה ומזוככת. המהר"ל עשה עבודה מיוחדת, הוא בנה עולם הגיוני בצורה מאוד שיטתית. צריך ללמוד פרק במהר"ל בהתבוננות כמו שלומדים סוגיה בגמרא.

הרמב"ם בהקדמת מורה נבוכים^{לו} מסביר למה הוא מסתיר את הדברים: "תפוחי זהב במשפיות פסוף דבר דבר על אפניו"^{לה}. יש גלוי ויש נסתר, אומר הרמב"ם, אני לא מניח את הדברים על השולחן, כי זה לא ראוי לכל אחד, אולם למי שישנה יכולת הקשבה פנימית והוא יעשה את החשבון, הוא יבין את הדברים. כל אחד מסתקן לדעת דברים עליונים אבל את התורה לומדים לא מתוך סקרנות או "גימיקים" רוחניים, אנחנו לומדים מתוך סדר של איך אנחנו נבנים ממנה.

השלמות של הופעת החיים והגאולה היא כשהשכלול של העולם הפנימי והחיצוני מתרחש יחד. באותו זמן שנפתחים המעינות העמוקים של סתרי תורה, של עומק המחשבות החדשות ושל תחיית אומה הנובעת ממקורה ומנשמתה, ישנה התקדמות גלויה, הן בתוך תורת ישראל בכל הנגלה בעולם ההלכה, והן באומות העולם, שם רז המחשבה האנושית מתחיל לבוא לידי ביכור.

במחשבה הנסתרת יש אורות של "הברקה". ברק אמנם נותן אור ממקור עליון אך אינו מסדר את העולם. בראיית העולם לחלקיק שנייה אין את השהות להבין איך הכל בנוי. ההתפעלות מנסתר היא כמו ברק, שלא בונה בנו חיים שלמים, ללא הרבה עיבוד שכלי ומוסרי^{לט}.

^{לו} מורה נבוכים, פתיחה

^{לה} משלי כה, יא

^{לט} עיין אורות הקודש א עמ' קיב מגן המחשבה הרזית

המהר"ל לא מבריק את ההכרקה של הנסתר, אלא הוא בונה עולם שלם שיטתי, מסודר, מעוכל ומעובד, לאור האור הגדול של החכמה הפנימית, ומרים באמצעותו את כל המחשבה והרצון לעומק וסדר של חיים.

זה הסדר שהמהר"ל בונה בהקדמותיו לגבורות השם. הקדמה ראשונה, סדר עולם ההכרה, הסובייקטיביות של המחשבה ודרכי בניינה. היחס בין חכמה - רוח הקודש - לנבואה. מדרגות הרוח השונות. הקדמה שנייה, הנס כגילוי פנימיות החיים הישראליים. חיבור העולם העליון וגילוי כסדר החיים הישראלי. ומתוך כך עומק חדש בביאור ההשגחה האלוקית. הקדמה שלישית, לאור ההבנות הקודמות, איך סדרי העולם כולו ובחינותיו מפרטים ומגלים את סדרי ההשגחה האלוקיים.

הישיבה הגבוהה עכו

בית המדרש נמצא בצדה המערבי של העיר עכו, ומורכב מאברכים השוקדים על לימוד התורה, בגמרא ובאמונה. בית המדרש נותן מענה תורני-רוחני בהיותו מקור חיבור לקודש, ושואף להמשיך את אור התורה שהיה בעיר מקדמת דנא, החל מימי האמוראים כרבי אבא דמן עכו, בהמשך בימי הראשונים כרמב"ם והרמב"ן, ועד הרמח"ל בימי האחרונים. הרב קובי דנה משמש כראש בית המדרש.

עם הכנת הצורך בתחיית הקודש בדור הגאולה, נוצר רצון להגדיל את התורה בעיר ולפתוח את שערי בית המדרש. לשנת הלימודים הקרובה בעז"ה מתגבשת קבוצת לומדים נוספת, אברכים, כוגרי צבא ובחורים המבקשים ללמוד תורה מתוך חבורה, בעומק, בבריאות ובחיבור,

לכנות קומה אמונית-רוחנית בצורה משמעותית ומקיפה מתוך ספרי הראשונים והאחרונים, המהר"ל והרב קוק זצ"ל.

לפרטים:

שמואל - 0508268987

יאיר - 0544957311